2. GAIA: Euskara estandarra, hizkuntzaren aldaerak eta arauak

A hizkuntzaren Ahozko eta Idatzizko Adierazpena I

2. GAIA: egitura

2.1. Hizkuntzaren aldaerak
2.2. Hizkuntza estandarra: Euskara Batuaren beharra
2.3. Araua: definizioa eta arau motak
2.4. Euskararen kalitatea
2.5. Arauak

2.1. Hizkuntzaren aldaerak (Escandell et al., 2009: 248)

- Aldaera DIATOPIKOAK → dialektoak
  (Ikuspegi *geografikotik*)
- Aldaera DIASTRATIKOAK → soziolektoak
  (Ikuspegi *sozialetik*)
- Aldaera DIAFASIKOAK → erregistroak/estiloa
  (egoera *komunikatiboaren* aldetik)

  (Norbanakoaren aldaera → idiolektoa)

Aldaeraren hautuan eragiten duten aldagaiak (Amonarriz, 2008)

- Mintzakideen hizkuntza ezagupena eta tipologia soziolinguistikoa.
- Komunikaziorako erabiltzen den harreman-bidea:
  - Ahozkoa edo idatzizkoa.
  - Aurrez aurrekoa ala bitartekoren baten bidezkoa.
- Harreman-mota:
  - Mintzakide ezaguna edo ezezaguna.
  - Harreman formala edo informala.
- Gai eta euskarri-mota.
  - Gai formala edo informala.
  - Gune formala edo informala.

Hizkuntzaren aldaerak: jarduera

Irakurri Iruñerriko gazte hizkeraren inguruko "Gazteen hizkera" (http://www.gaur8.info/edukiak/20090110/115629/Gazteen-hizkera--kalkoak-ez-dira-eritasunaren-seinale--kontrakoa-osasun-ona-adierazten-dute-a) artikulua eta erantzun honako galdera hauei:

- Euskara batua "bateragarria" al da gazte hizkera informalarekin, Edo euskara batua hizkuntza formalari lotzen zaio ezinbestean?
- Zein komunikazio-egoeratan jaso dituzte datuak? Zein ezaugarrik adierazten du hizkeren bat-batekotasun eta informaltasuna?
- Zein baliabide darabilte Iruñerriko gazte euskaldunek euren arteko komunikazioan?
- Zein izan liteke, zure ustez, gazte hizkera garatzeko eta aberasteko bidea?

Euskalkietan sakontzeko baliabideak

- Euskalkiak: http://euskalkiak.eu/site/index.php
- BADIHARDUGU: http://www.badihardugu.com/
- AHOTSAK.COM: http://www.ahotsak.com/info/
- Nafarroako Euskararen Mediateka: http://mediateka.euskarabidea.es/eu/hasiera
- Euskarabidea: http://www.euskarabidea.es/euskara
- Euskararen Herri Hizkeren Atlasa: http://www.euskaltzaindia.net/index.php?option=com_content&Itemid=466&catid=230&id=565&lang=eu&view=article
- Galderaka: http://www.euskaltzaindia.net/index.php?option=com_ehha&Itemid=466&iragazkia=0&lang=eu&layout=ehha_1&view=frontpage

2. GAIA: egitura

2.1. Hizkuntzaren aldaerak
2.2. Hizkuntza estandarra: Euskara Batuaren beharra
2.3. Araua: definizioa eta arau motak
2.4. Euskararen kalitatea
2.5. Arauak

Hizkuntza estandarra zer den (I)

- Hizkuntza Batua = Aldaera estandarra
- Bi zeregin nagusi:
  - Hizkuntza kohesioa
  - Barietate jasoa (idatzizkoa batez ere)
- Estandarizazioa ezinbestekoa hizkuntzak bizirauteko
- Estandarraren jatorriak:
  - Prestigio handiko dialektoa oinarri
  - Osagaiak handik eta hemendik
  - Arrazoi demografikoak, akademikoak, literaturan duen prestigioa

Hizkuntza estandarra zer den (II)

- Euskaraz, "prestigio handiko dialektoa" oinarri. Baldintzak:
  - demolinguistikoa
  - sozioekonomikoa
  - soziolinguistikoa
  - linguistikoa
- Hizkuntza-plangintza estandarra eraikitzerakoan:
  - Corpusa planifikatzea
  - Estatusa planifikatzea
- Hizkuntza estandarra = artifiziala?
  - Euskal hiztunen kezkak: http://www.youtube.com/watch?v=CgAZP2rmvHU&list=PL20F6BF69B659B0E7&index=1&feature=plpp_video

"La cuarta idea, que suele acompañar a la tercera en los intentos de desmerecer el euskera, mantiene que el euskera estándar o euskera batua es una lengua artificial. Esto tiene parte de verdad pero lo que no se dice es que **todas las lenguas estándares existentes son en parte artificiales**. El inglés, el español, el alemán o el árabe estándares son lenguas parcialmente artificiales y, por tanto, no naturales. A pesar de ello **se suele poner énfasis en el carácter de invención puntual del euskera batua, frente al supuesto carácter más o menos natural de otras lenguas estándares**, para minimizar sus aspectos artificiales. (…)

El español estándar moderno surgió en 1739, 1741 o en 1771, al publicarse el diccionario, la ortografía o la gramática. Y es que tan absurdo es decir que el español estándar moderno se inventó en 1771 como decir que el euskera estándar se inventó en 1968. **Lo que se hizo en el caso español fue exactamente lo mismo que se hizo siglos después en el caso del euskera: se dictaron normas reguladoras, que suponen una elaboración más o menos artificial de las normas gramaticales naturales, sometidas a continuos cambios y transformaciones**. De esta forma, tanto el español estándar como el euskera batua que se enseñan en los colegios son lenguas parcialmente artificiales. La existencia de una lengua estándar es un fenómeno típico de las sociedades occidentales que surge de determinadas elaboraciones culturales de las lenguas naturales que se usan en ellas. Pensar que estas elaboraciones son lenguas naturales, lleva, como vamos a ver a continuación, a no entender adecuadamente ese fenómeno.

Lo que el niño castellano de Valladolid aprende de modo natural es el castellano vallisoletano, lo que el niño de Damasco aprende de forma natural es el árabe sirio. Es en la escuela donde a esos niños se les enseña la lengua estándar (español, árabe culto moderno), dado que esta lengua no puede aprenderse de forma natural, sino mediante la instrucción explícita típica de todo conocimiento cultural construido artificialmente.

Esta idea de la artificialidad se utiliza junto con la anterior, la idea de la diferenciación dialectal, para intentar menospreciar una lengua y ensalzar otra. Por ejemplo, cuando se dice que el español es una lengua muy cohesionada, sin apenas diferencias, nos fijamos en el español escrito estándar y pasamos por alto las numerosas y a veces profundas diferencias fonéticas, morfológicas, sintácticas y léxicas que hay entre las diversas variedades habladas del español de España y América. Cuando decimos que el euskera está fragmentado nos fijamos en la lengua natural hablada por las diversas comunidades euskaldunes y cuando se nos llama la atención sobre el hecho de que existe una lengua estándar unificada, se nos dice que el euskera batua es artificial. **Pero es que el español, el inglés, el árabe o el alemán estándares son tan artificiales como el euskera batua**, tal como acabamos de decir." (Moreno Cabrera, 2006)

http://www.google.es/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDEQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.figuerasspacheco.com%2FSPIaS%2Fcost_cult%2Flengues_mon%2FEuskera.pdf&ei=bndKUtM8jN5yBvqogfAL&usg=AFQjCNGzObwiY7LDNr9I7Y4M5_T_enWJg&sig2=e9MfOIPwPNfY6iD9_7bCjg&bvm=bv.53371865,d.bGE&cad=rja

Estandarra vs. komuna

"El estándar no es, sin embargo, la lengua común (Pascual y Prieto 1998). No lo es puesto que en realidad nadie –salvo quizá un extranjero bien adiestrado– habla cabalmente en lengua estándar en ningún momento. Resulta ser por lo tanto un ideal de lengua, un "constructo mental" (Borrego 2001), del que se encuentran realizaciones aproximadas en unos lugares más que en otros." (Demonte 2002)

Hizkuntza estandarra zer den (III)

- Hizkuntza gutxituen zailtasunak estandarizazio prozesuetan:
  - Bretoia, katalana, euskara… ezberdin gauzatu:
    - Eredu idatzietan eta beste alderdi garrantzitsuetan aldeak.
    - Prozesua bideratzeko instituzioak, baliabideak…

Ereduzko normaren "batasuna"

- Errealitatea anitza izan arren hiztunak "batua" bezala ikusten du
- Giza taldeen batasun egarria
- Formen hautaketa arbitrarioa
- Prestigiozko erabilerek agintzen dute
- Erabilerak aniztasuna dakar, baina hiztunak batasuna ikusi nahi du

EUSKARA BATUA

Hiztunen aurreiritziak eta elkar ulertzeko zailtasunak

- Euskalkiak: http://www.youtube.com/watch?v=mwxGBC1qwT0&feature=relmfu

Aitzindariak (I)

- Euskara idatziaren hasiera = aldaerak arazo

"batbederak daki heuskal herrian kasi etxe batetik berzera ere minzatzeko maneran zer diferentia eta dibersitatea den"

"Lengoajeaz den bezanbatean, ahalik gehiena guziei adieraziteari jarreiki izan gaitzaitza, eta ez xoil edozein lekhu jakineko lengoaje bereziri"

(Leizarraga 1571)

"*Badakit halaber ezin heda naitekeiela euskarako minzatze molde guztietara. Zeren anhitz moldez eta diferentki minzatzen baitira euskal herrian. Nafarroa garaian, Nafarroa beherean, Zuberoan, Lapurdin, Bizkaian, Gipuzkoan, Alaba-herrian, eta bertce anhitz lekhutan (…). Eztituzte euskaldun guztiek legeak eta azturak bat, eta ez euskarazko minzatzea ere, zeren erresumak baitituzte diferent"* .

"Bada, eskiribatzeaz denaz bezan batean ere, ez naiz egiteko gabe. Zeren bada hunetan ere diferentzia. Batak chedea, bertzeak gedea. Batak ichilic, bertzeak igilic. Batak lachoa, bertzeak lajoa. Batak choil, bertzeak joil. Batak quecho, bertzeak quejo. Batak chuchen, bertzeak jugen. Eta hunela bada bertzerik ere zenbait hitz, batak eta bertzeak, nork bere herriko edo erresumako arauaz diferentki eskiribatzen baitituzte."

(Axular 1643)

Aitzindariak (II)

- Euskara idatziaren hasiera = tradizio idatziaren falta arazo
- Grafia :
  - Idazlearen lehen lana: sistema ortografiko egoki bat bilatzea.
  - Irakurlea hezi beharra:
    "*Heuskarazko hitzak, nola eskribatzen, hala letra guziekin Latinen anzora pronuntiatzen ere dirade: eta u bokala, betheki, ou baliz bezala (…).*" (Leizarraga)

Azkoitia (1596)

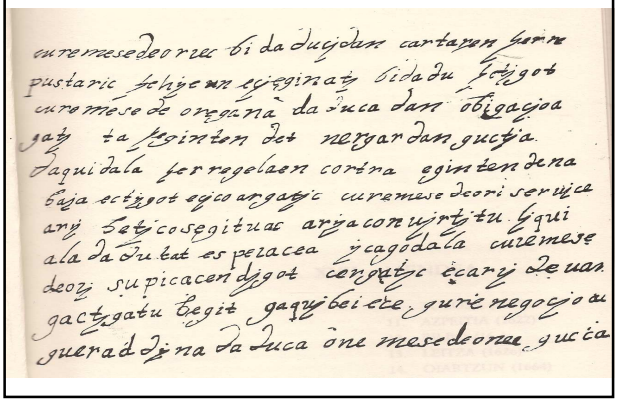

Euskara Batuaren sorrera (I)

- Berantiarra
- Urratsak (http://vimeo.com/3094794) URRIAREN 19RAKO:
  - 1918: Euskaltzaindiaren sorrera (http://www.euskaltzaindia.net/)
  - Lehen ardurak: ortografia arautzea, euskal hiztegia eratzea eta euskara bateratzea

    "Ekingo du euskalki ororen odolez azitako euskal-eredu bat gertutzen, itzez, itz-yoskeraz eta idazkeraz albait erabatetsuena, euskaldun guziak idatz-irakurketan erabiltzekoa" (Euskaltzaindiaren sortarauak, 1920: 3)
  - *Erizkundi Irukoitza* (Azkue, 1921)

Euskara Batuaren sorrera (II)

- Bi garai, egoera politiko nahasiaren ondorioz:
  - XX. mendearen lehen erdikoa
  - XX. mendearen bigarren erdikoa
- XX. mendearen hasieran:
  - Kontrako jarrerak (http://www.youtube.com/watch?v=kI8ZRCK7CuI)
  - Aldekoak: Egitasmo zehatzik ez, adostasunik ez.
    - (i) hizkuntz-eredu jakinik proposatzen ez dutenak.
    - (ii) Jatorrizko euskarara itzultzea proposatzen dutenak
    - (iii) Hizkuntz-eredua bizkaieran oinarritu nahi dutenak
    - (iv) Hizkuntz-eredua gipuzkera , edo "gipuzkera osotua"

Euskara batuaren sorrera (III)

- XX. mendearen bigarren erdia: une egokia
  - "Idazleen Alkartea"
  - Ikastolen sorrera
  - Gazteria euskara erabiltzen hasi
  - Gau eskolen sorrera
  - Idazle, kazetari, kantari, teatrogile… ahalik eta jende gehienari zabaltzea nahi zuten
  - Borondatea zegoen gizarte hiritarrean txertatzeko
  - EH bere osotasunean ikusten hasi zen

Euskara batuaren sorrera (V)

- Aitzindariak: Aresti, Txillardegi
- Euskaltzaindiak Mitxelenarengan batasunaren ardura
- 1968: Arantzazuko batzarra - Mitxelenaren txostenaren onarpena

Araugintza (1968-1978)

- Ortografia: galdera eta harridura markak, apostrofoa, marratxoa, <h>…
- Morfologia: aditz laguntzailea, erakusleak, deklinabidea
- Lexikoa: maileguak…
- Bergarako Biltzarra 1978

Euskara batuaren sorrera (VI)

- Erdialdeko euskarak estandarra eraikitzeko oinarrizko baldintzak:
  - Hizkuntzazkoa
  - Soziolinguistikoa
  - Demolinguistikoa
  - Sozioekonomikoa
  - Literatura tradizioa

Balorazioa (Zuazo 2010)

- Aspektu positiboak:
  - Euskal Herriko lau zokotako euskaldunek elkar ulertzea (→ harreman gehiago)
  - Euskararen erabilera esparruak zabaltzea (irakaskuntzan, administazioan, kazetaritzan, idatzizko literaturan sartzea)
  - Euskaldun berrien kopurua handitzea
  - Euskararen mugak desagertzea
  - Euskarak prestigioa lortzea

Balorazioa eta etorkizuna (Zuazo 2010)

- Aspektu eztabaidagarriak:
  - Euskara batua praktikan ezartzeko modua: prozesu arina, bapatekoa
  - Euskara batua = euskara ona?
  - Euskara batua vs euskalkiak (http://www.euskaltzaindia.net/index.php?option=com_content&itemid=440&catid=182&id=810&lang=eu&view=article)
- Geroa:
  - Gizarte aldaketei moldatu beharra
  - Tokiko hizkera batuak?

Euskalkiak vs. Batua

"Euskalkia eta euskara batua ere ondo bereiztea komeni da. Argi dago indar bateratzailea dela batua, eta hitz eta esapide berri asko batutik hartu behar ditugula. Batutik hartu behar ditugu *eztabaida*, *lehia*, *maiztasun*, *zerga* tankerako hitzak, eta baita horiek baino arruntagoak eta lagunartekoagoak direnak ere. Baina euskalkian dihardugunean, euskalkian ez dagoena da batutik hartu behar duguna. Ezin dugu euskalkian betidanik egon dena baztertu, eta, haren ordez eta hari ezikusi eginez, batukoa hartu. Beste era batera esateko, ***euskalkiaren osatzaile izan behar da batua; ez euskalkiaren hondatzaile eta itotzaile***." (Zuazo, 2002: 20)

Euskalkiak vs. Batua (Zuazo, 1999)

- Elkarren osagarri (eta ez elkarren etsai)
- Erabilera-eremu desberdinak
  - Aisialdia
  - Irakaskuntza
    - Lehen mailetan
    - Ondorengo mailetan
    - Euskaltegietan
    - Unibertsitatean
  - Hedabideak
    - EH osokoak
    - Esparru murritzagokoetan
  - Administrazioa
    - Eremu zabalekoetan
    - Eremu murritzagokoetan

Euskaltzaindiaren adierazpena euskalkien erabileraz (137. araua)

- "Euskaltzaindiak (…) nahi du **euskaldun bakoitzak bere euskararekin bat egitea eta, era berean, euskara batuarekin bat egitea,** batua harturik goi mailako erregistrotzat gainerako euskaldun guztiekin harremanak izateko"
- "Euskalkia eta batua elkarrekin uztartu beharrak sortzen dituen arazoen konponbideak era askotakoak izan daitezke, eta **konponbideok kasuan-kasuan egokitu behar zaizkio aldian aldiko komunikazio-egoerari;** betiere batasuna eutsiz eta euskal hiztunen bazterketa gutxietsiz. Egoerak ere desberdinak dira, lurraldearen arabera eta euskalkien arabera. Horregatik, tentuz jokatu behar da gomendio orokorrak ezartzeko orduan, kasuan kasuko egoera bereziak alde batera utzita"

Oinarrizko lau abiaburu

1. Begirunea izatea → bereizketarik ez jatorrizko hizkuntzaren ondorioz
2. Elkarren osagarri izatea → batua eta euskalkiak elkarren aberasgarri. Euskalkietako formek bide eman behar dute euskara batuko formetara heltzeko.
3. Forma egokiak erabiltzea → egoera eta eremua aintzat hartzea
   - Eremu zabalerako batutik hurbilekoak
   - Eremu mugatuagoetan bertakoak ere bai
4. Arauak eta gomendioak betetzea
   - Nahitaez betetzeko baldintzak (1979)
   - Euskaltzaindiaren irizpideak euskalkian idazten denerako (*Euskera*, 1995, 2-3, 1019—1024. orr.)

Alorrez alorreko erabilerarako irizpideak

1. ADMINISTRAZIOA
   - Orokorra
   - Lurraldekakoa
   - Tokian tokikoa
2. KOMUNIKABIDEAK
   - Hedadura orokorrekoak
   - Eskualde edo herri mailakoak
   - Hizkuntza-erregistroa zainduz
3. IRAKASKUNTZA
   - Bi erregistroak eta ahozkoa eta idatzizkoak bereizi
   - Lagunartekoana
   - Landua

Ariketa

- Bideoa ikusi eta erantzun:

http://www.argia.com/multimedia/dokumentala/hizkuntzaren-estandarizazioa#erantzun

- Zergatik esaten da hizkuntza batek kultur hizkuntza izateko eredu batu bat behar duela?
- Zergatik hainbeste ezadostasun eta eztabaida eragin zuen euskara batuaren sorrerak?
- Dokumentaleko lekukoek zertarako erabiltzen dute euskara batua? Eta euskalkia?
- Zein da euskara batuaren lekua zure egunerokotasunean?
- Zure ustez, garrantzi gehiegi / gutiegi ematen al zaio? Euskalkia eta euskara batuaren erabilera esparruak orekatuak al daude?

2. gaiko ariketa

- Irakurri bi testu hauek (moodle-en daude):
  - Koldo Zuazoren "Euskara normaltzeko bideak", *Iker-19*, Bilbo: Euskaltzaindia, 2008, 3-14.
  - Itziar Idiazabali *Soziolinguistika Kluster*rak egindako elkarrizketa.

2. GAIA: egitura

2.1. Hizkuntzaren aldaerak

2.2. Hizkuntza estandarra: Euskara Batuaren beharra

2.3. Araua: definizioa eta arau motak

2.4. Euskararen kalitatea

2.5. Arauak

35

2.3. Araua: definizioa eta arau motak

- Araua eta hizkuntzaren aldakortasuna (Bronckart, 2005)
  - Hizkuntza arauak = hizkuntzari buruzko gizarte iritzi kodetuak.
  - Hizkuntzaren dibertsitatea (=hizkuntza ugari) eta aldakortasuna denboran zehar (=hizkuntzak aldatu egiten dira).
  - Hizkuntza bakoitzaren barruan ere aldakortasuna
  - Aldakortasuna hizkuntzen erabilerak eragiten du

36

Arau motak

1. **Arau funtzionalak**: komunikazio egoera arautzen dute.
2. **Kultur arauak**: hizkuntzaren kalitateari dagozkio.
3. **Arau teorikoak**: hizkuntzalaritzaren arloan egindako ikerketa batzuetatik ateratzen diren arauak dira.
4. **Arau politikoak**: hizkuntza estandarra da araua.

37

Arauen balioa eta garrantziaz

- Hizkuntza arauak saihestezinak dira.
- Arauak erlatibizatu egin behar dira eta euren balioa ez da erabatekoa.
- Arauen izenean ezin dira hizkuntza baten aldaerak baliogabetu.
- Arau funtzionalak garrantzitsuak dira.
- Aldaera estandarrak oso baliagarriak, baina beste aldaerak ere bai.

38

2. GAIA: egitura

2.1. Hizkuntzaren aldaerak
2.2. Hizkuntza estandarra: Euskara Batuaren beharra
2.3. Araua: definizioa eta arau motak
2.4. Euskararen kalitatea
2.5. Arauak

39

2.4. Euskararen kalitatea

- Zer da "kalitatezko" hizkuntza?
- Zer da euskara ona edo kalitatezkoa?
- Zeren arabera neurtu kalitatea?
- AURREIRITZI KONTRAJARRIAK SORRARAZTEN DITUEN GAIA DA ETA EZTABADAIDA POLARIZATUEN ITURRI. Adibide bat:

  Joxerra Garzia: "Komunikatzeko hizkuntza menperatzea beharrezkoa da".

  http://www.youtube.com/watch?v=l876O7Sn3Pc
- TENTUZ JOKATU BEHARREKO GAIA

40

- Erantzun asko eman zaizkio eta kezka iturria da euskara bezalako hizkuntza gutxituaren erabileran
  - Bizitasuna (Izagirre, 1983); Hizkera bero eta hurbila (Zuazo, 2000); Erraz eta ulergarria (Zubimendi eta Esnal, 1993); zuzentasun, egokitasun eta jatortasun/jariotasun irizpideak betetzen dituena (Eusko Jaurlaritza, 2004);...
- Iritzi batzuk oso positiboak dira eta besteak oso negatiboak.
- Idiazabal eta Larringanek (2005) kalitatearen gaiari heltzeko proposamen teoriko eta metodologikoa egin zuten irizpide objektiboak eta sistematikoak bilatzeko:
  - Ez dago kalitate bakar eta erabatekorik –hizkera guztietarako baliagarria dena- erabakitzerik.
  - Kalitatearen nozio dinamikoa: unean uneko komunikazio eta parametroetara egokitu beharreko irizpideak objektibatu.

41

- (Jarraipena) Idiazabal eta Larringanek (2005) kalitatearen gaiari heltzeko proposamen teoriko eta metodologikoa egin zuten:
  - Hizkuntzaren funtzionamendu erreala behatu eta ezagutu behar da irizpide objektiboak erabakitzeko.
  - Testu genero bakoitzak badu zeresana: irratiko berriek, ahozko azalpen akademiko batek, edo lagunarteko solasak ez dute ezaugarri berberak.
  - Generoaren araberako faktore testual eta diskurtsiboetan oinarrituta eraiki behar dira irizpidideak.
  - Aplikazio eremua kontutan izan behar da (irakaskuntza; lan mundua; formaltasun maila;...)

2. GAIA: egitura

2.1. Hizkuntzaren aldaerak

2.2. Hizkuntza estandarra: Euskara Batuaren beharra

2.3. Araua: definizioa eta arau motak

2.4. Euskararen kalitatea

2.5. Arauak

43

Bibliografia

Diaz de Gereñu, L. (2001): "Ahoz gora irakurtzea 2. hizkuntzaren irakaskuntzan", HABE jardunaldiak, Bilbo.

Dolz, J. & Vilá, M. (1997): "L'oral formal", *Articles 11*, 5-12orr.

Dolz, J. & Schneuwly, B. (1998): *Pour un enseignement de l'oral*, Paris: ESF.

Euskaltzaindia (2004). "137. Araua. Adierazpena euskalkien erabileraz. Irakaskuntzan, komunikabideetan eta administrazioan".

Euskararen Aholku Batzordea (2004) "Kalitatea: zertaz ari gara?", in *Euskararen kalitatea. Zertaz ari garen, zergatik eta zertarako*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzako Argitalpen Zerbitzu Nagusia, 23-29.

Gartzia, J. (2005). "Askoren kezka nagusia ergatiboa zuzen erabiltzea da, baina ergatibo guztiak bere tokian jarrita inor hunkitzeko gaitasunik ez daukan diskurtsoa alperrikakoa da". Euskonews, 319 (elkarrizketa). (http://www.euskonews.com/0319zbk/elkar_eu.html)

Oñederra, L. (1998). "Prosodiaren oraina eta ahoskera arauak". Doneztebe, 1998-IX-26.

Sarasola, I. (2002). "Euskara 'zuzena', euskara 'ona', 'euskara egokia'", in *BAT Soziolinguistika Aldizkaria*, 42 (elkarrizketa), 139-144 or.

Zuazo, K. (1999). "Batua versus euskalkia?" *Argia*, 1726. (http://www.argia.com/argia-astekaria/1726/batua-versus-euskalkia)

Zuazo, K. *Sareko euskal gramatika*.

44